

Don Antonio Vivaldi, veliki violinist i skladatelj u XVIII. stoljeću

Slobodan Žmikić, Rijeka

Venecija, koja je kao luka kroz stoljeća po svom položaju igrala važnu ulogu u trgovini između Istoka i Zapada, došla je do velikog bogatstva. Razvila se kao grad-država, postala je bogata republika.

U takvim prilikama mletačka gospoda mogla su graditi prekrasne palače, bogato ukrašene, grad je mogao podizati kulturno-povijesne spomenike, povjeravati velikim umjetnicima izvođenje djela trajnog značaja. Venecija je tako postala veliki europski kulturni i turistički centar, grad koji su gospoda iz svih krajeva Europe, pa i članovi kneževskih i kraljevskih kuća, posjećivala i u njemu voljela boraviti.

Jedno od važnih glazbenih središta u Veneciji bila je prelijepa bazilika Svetog Marka, posvećena zaštitniku grada. Njena gradnja je započela u IX. stoljeću, a crkva je obnovljena u XI. stoljeću. Bazilika je imala dvoje orgulje, a uz njih su pjevala dva suprotstavljena zbora.

U toj bazilici djelovali su kao orguljaši i voditelji liturgijske glazbe brojni istaknuti glazbenici i skladatelji. Tu je nastala i tzv. "Venecijanska škola", smjer u glazbi XVI. stoljeća, koji su razvili nizozemski skladatelji Adrian Willaert i Cipriano de Rore i talijanski skladatelji Nicola Vicentino, Gioseffo Zarlino, Andrea i Giovanni Gabrieli, Claudio Merulo i drugi. Oni su utirali putove razvoja glazbenog baroka.

U takvoj Veneciji rodio se i veliki glazbenik Antonio Vivaldi, koji je započeo svoje glazbeno djelovanje baš u glazbenoj kapeli bazilike Svetog Marka.

Životni put

U drugoj polovici XVII. stoljeća među instrumentalistima kapele bazilike Svetog Marka u Veneciji djelovao je kao violinist bivši brijuč Giovanni Battista Vivaldi.

Njegov sin Antonio, rođen u Veneciji 4. ožujka 1678. godine, pošao je očevim putem u sviranju violine. Vjerojatno mu je otac bio i prvi učitelj glazbe, a nije utvrđeno da li se je i kod koga zatim usavršavao. Njegova se glazbena nadarenost već rano očitovala, a i posebna ljubav za gusle. Čini se da je Antonio već sa deset godina svirao u orkestru Bazilike uz svog oca.

Antonio je bio nježnog zdravlja od rođenja. Majka ga je dala na svijet nakon sedam mjeseci nošenja. Moglo bi biti, da ga je ranije rodila uplašena jakim potresom, koji se na dan njegova rođenja osjetio u Veneciji.

Vjerojatno zbog njegova slabog zdravlja, a moguće i zbog osobnog nagnuća, otac ga upućuje u svećeničko zvanje, pa on započinje taj put 1693., a biva zaređen za svećenika 1703. godine. Možda je teološko znanje sti-

cao dodijeljen nekom župniku, kako je u ono doba negdje bilo moguće. Po svemu sudeći on se neprekidno bavio glazbom i stječe visoku razinu virtuoziteta na guslama.

Don Antonio je samo kratko vrijeme po ređenju vršio crkvene obrede, svega godinu dana ili nešto više. Zbog napada bolesti, nekoliko je puta morao napustiti oltar za vrijeme mise, pa je zbog toga oslobođen crkvenih dužnosti. Kako je bio oduševljen glazbom, to oslobođenje dalo mu je mogućnost da se sav posveti glazbenoj umjetnosti.

Da je već tada bio izvrstan violinist vidimo iz činjenice što je odmah sljedeće godine po ređenju, tj. 1704. godine, primljen za "učitelja violine" u *Ospedale della Pieta*.

Taj je zavod bio sirotište, jedna od četiriju tadašnjih dobrotvornih ustanova za siromašne djevojke. Venecija, kao važna luka na Jadranu i susretište velikog broja ljudi raznih narodnosti, koji su dolazili kao pomorci, trgovci, poslovni ljudi, a u ratnim razdobljima i kao vojnici, imala je i jednu dodatnu socijalnu pojavu. Tu su se radala mnoga nezakonita djeca, bilo je napuštene, siromašne djece bez roditelja, o kojoj se valjalo brinuti. Zato su se osnivale dobrotvorne ustanove, sirotišta, obično uz bolnice, pa su i same nazvane "ospedali", u venecijanskom dijalektu "ospitali". Četiri takva sirotišta bila su određena samo za djevojke. U njima su one živjele po strogim pravilima, a pretežno su učile glazbu. Ti su "ospitali" imali i zbor i orkestar sastavljen od samih djevojaka. Ponegdje se ti zavodi u opisima Venecije iz onog doba nazivaju i konzervatoriji. Kao nastavnici glazbe, dirigenti zbora i orkestra, djelovali su u njima i mnogi znameniti glazbenici i skladatelji.

U *Ospitale della Pieta* dolazi 1704. godine kao nastavnik glazbe Don Antonio Vivaldi i djeluje u njemu mnogo godina. Svoj rad započinje kao učitelj violine, da bi zatim postao i "Maestro del Coro" i "Maestro de Concerti".

On vodi i zbor i orkestar tako majstorski, da koncerti toga zavoda, koji su se održavali za javnost, privlače pozornost građana i stranaca. I druga tri zavoda održavaju koncerte svojih djevojaka, pa se i oni posjećuju. Na koncerte su dolazile i istaknute osobe iz raznih zemalja Europe prigodom boravka u Veneciji, pa čak i članovi kneževskih i kraljevskih kuća. Neki znameniti ljudi, poput g. Charlesa De Brossesa, predsjednika Dijona i parlamenta Bourgogne u Francuskoj, isticali su posebnu preciznost i ljepotu izvođenja glazbenih djela baš u zavodu *La Pieta*, gdje je Vivaldi djelovao. Prodajom ulaznica za koncerte ti su "konzervatoriji" pribavljali dodatna sredstva za uzdržavanje štibenica.

Vivaldi neumorno radi u *La Pieta*. Podučava sviranje i pjevanje, dirigira zborom i orkestrom, sklada djela za izvođenje, što je bila ugovorna obveza glazbenog ravnatelja, priprema koncerte, nastupa kao solist uz orkestar. Od nastupa službe 1704. do godine 1713. intenzivno radi u onom zavodu. Godine 1713. prvi puta

traži od uprave Doma mjesec dana dopusta, vjerojatno radi izvođenja svoje prve opere *Ottone in villa* u Vicenzi.

Potrebno je spomenuti da je u ono vrijeme vladao velik interes za operu. Građani su hrlili u kazališta i zahtijevali sve nova i nova operna djela. U Veneciji je tada postojalo 14 teataru, od kojih su se u 8 prikazivale isključivo opere, a u drugim trima uz ostala scenska djela i opere. Važno je istaknuti da je tamošnje kazalište *San Cassiano*, građeno 1637. godine, bilo jedno od prvih kazališta otvorenih za publiku.

U takvoj potražnji za opernim djelima skladatelji su neumorno radili, često na brzinu, da bi udovoljili naručiteljima. Događalo se također, da nekoliko skladatelja radi na jednoj operi, kako bi bila na vrijeme gotova. Neki su skladatelji prerađivali svoja ranija djela, da bi se ona donekle izmijenjena i pod novim naslovom pojavila na sceni kao nove opere. Danas nam je teško razumljiva tolika ljubav za kazalište kod publike i takva glad za novim opernim djelima.

U takvom ozračju i Don Vivaldi se prihvaća skladanja opera. Tada nije bilo čudno da svećenik sklada takva glazbena djela, a bilo je i crkvenih osoba koje su pisale tekstove za opere.

Poslije prikazivanja svoje prve opere Vivaldi nastavlja takvim radom, pa sve manje djeluje u *La Pieta*, što mu uprava Doma s vremenom zamjera.

Budući da u ono doba autorska prava nisu uopće bila zaštićena, pa je sam skladatelj najmanje dobivao kao naknadu za stvoreno djelo, Vivaldi je uvidio potrebu da sam organizira i prikazivanje svojih opera. On je osobno počeo angažirati pjevače i glazbenike, te se brinuti za kazalište gdje će se održati izvedba. Postao je u stvari kazališni poduzetnik, impresarij. Neki su smatrali da ga je osim glazbenog entuzijazma obuzeo i poslovni duh. Izgleda da je kroz neko vrijeme Vivaldi tim radom došao do znatnog novca, pa se smatralo da to nije u skladu sa svećeničkim pozivom.

Poslije prve opere sve češće je odsutan sa svog mjesta glazbenika u *La Pieta*, ali se ipak tom zavodu uvijek vraća, mada je imao mnoge druge dobre prilike za glazbeno djelovanje. Izgleda da je do 1718. godine stalno prebivao u svojoj rodnoj Veneciji. One godine mu se prikazuje opera *Scanderbegh* u Firenci, a od tada pa sve do 1723. godine ne nalazi se njegovo ime u registrima ospitala *La Pieta*. Znači da se je kroz tih pet godina potpuno posvetio opernom stvaranju i prikazivanju svojih djela. Tri godine je proveo u Mantovi, gdje je, vjerojatno, upoznao pjevačicu Anne Giraud, kćerku jednog francuskog brijčača. Vivaldi je mnogo cijeni. U jednom zapisu komediografa Carla Goldonija navedena je Vivaldijeva izjava da je Anne Giraud bila njegova učenica. Zna se da je imala lijep ali ne jaki glas, da je bila darovita i inteligentna žena, dobra glumica. Ona nastupa u Vivaldijevim operama počevši od 1726. godine neprekidno do kraja njegove operne djelatnosti. Vivaldi je vezan prijateljstvom za tu pjevačicu, a njena

sestra Paolina postaje njegovom njegovateljicom, jer je kroz cijeli život bio bolehljiv. Blizina tih dviju žena velikom glazbeniku, ali svećeniku, izazivala je govorkanja, glasine.

Nakon prikazivanja svoje opere "Ercole sul Termidonte" u Rimu 1723. godine, Vivaldi je osjetio potrebu da se vrati u Veneciju. Te godine opet zaključuje ugovor s upravom doma *La Pieta*.

Za vrijeme karnevala 1724. godine prikazuju mu se još dvije opere u Rimu. Tada mu se pružila prilika, pa je osobno nastupio kao violinski virtuoz pred Papom, vjerojatno Inocentom XIII., koji ga je primio s "visokom benevolencijom".

Koliko je Vivaldijevo ime bilo tada daleko poznato svjedoči podatak da mu je povjereno skladanje jedne *Glorije* 1725. godine za prigodu vjenčanja francuskog kralja Luja XV.

U desetljeću 1725.-1735. opet ne nalazimo Vivaldijevo ime u ispravama zavoda *La Pieta*. U pismu iz 1737. godine upućenom markizu Guidu Bentivoglio d'Aragona u Ferraru, Vivaldi navodi da su kroz 14 godina išli (podrazumijeva se on i sestre Giraud, koje su ga uvijek pratile i o njemu brinule) u mnoge gradove Europe. U tom je desetljeću prikazano samo u Veneciji 11 njegovih opera.

Od 1735. godine Vivaldi opet djeluje u svom zavodu, ali tada vlada drugo raspoloženje prema njemu. Predbacuje mu se što je toliko izbivao na svojim putovanjima proteklih godina i traži se njegova prisutnost, koja će jamčiti dobro izvođenje njegovih djela.

Nešto kasnije Vivaldija je neočekivano zadesila velika neugodnost, propast njegovih neposrednih planova. Kada se je nalazio u Ferrari za pripreme operne sezone 1737. godine, pozvao ga je tamošnji papinski nuncij i u ime kardinala Ruffoa zabranio mu je svaku djelatnost na onom području koje je pripadalo Papinskoj državi. Kao razlog toj zabrani navedeno mu je da je on svećenik a ne služi svetu misu, te da gaji prijateljstvo s pjevačicom Giraud. Vivaldijeva obrana i dokazivanje stanja njegova zdravlja nisu ništa uspjeli. Sav uloženi trud u pripreme, sav uloženi novac u taj pothvat imali su propasti. Njega je ta zabrana strašno pogodila s financijske strane, ali i s ljudskog gledišta.

Don Vivaldi odmah piše iz Venecije svom zaštitniku u Ferrari markizu Guidu Bentivoglio, tumačeći svoje stanje zdravlja, svoj ispravni odnos prema sestrama Giraud, i moli ga da se živo zauzme za opoziv zabrane. Međutim, crkvena je vlast ostala čvrsto na donesenoj odluci. Zapravo, ona ne poduzima ništa što bi inače ograničavalo njegovu normalnu aktivnost, ali ostaje pri zabrani da on tamo prikazuje svoje opere. Vivaldi je očajavao, smatrao je da ga takva zabrana obezvjeđuje kao čovjeka i umjetnika, poznatog po njegovim djelima i njegovoj djelatnosti u cijeloj Europi. Svo njegovo obraćanje raznim uglednicima za pomoć u toj stvari ostalo je bez uspjeha.

Poslije tog nemilog događaja Vivaldi ide u Amsterdam, grad svoga izdavača, kamo je bio pozvan da ravna glazbenim priredbama za proslavu stogodišnjice osnutka gradskog kazališta. U siječnju 1738. godine, prigodom otvaranja večernje proslave, Vivaldi ravna izvedbom svoga djela *Concerto grosso za 10 glazbala*, te operom i kantatom drugih autora. Njegovo je izvođenje primljeno s velikim oduševljenjem.

Vivaldijevo se ime u registrima zavoda *La Pieta* spominje posljednji put u kolovozu 1740. godine. On odmah poslije toga napušta Veneciju, nezadovoljan, razočaran. Izgleda da su mu i financijske prilike bile slabe, jer je tada prodao neke svoje skladbe za mali iznos novca, što u ranijim godinama ne bi nikako bio učinio.

Ne zna se kojeg je dana napustio Veneciju i kojim je putem pošao. Vjerojatno je prošao najprije kroz Graz, gdje je one godine njegova prijateljica Anne Giraud pjevala u dvjema njegovim operama, od pet muzičkih drama u kojima je nastupala. Ođanle bi bio krenuo u Beč gdje je još bio živ car Karlo VI., njegov davni zaštitnik, ali tamo su se prilike bile bitno izmijenile, a car je malo kasnije iste godine preminuo. Vivaldija je pak bolest spriječila da ide u Dresden gdje bi još bio mogao uspjati svojim radom na Saskom dvoru.

Ostaje u Beču i tamo umire 28. srpnja 1741. godine kao običan siromašni građanin, o čijoj smrti i značaju njegove osobe nigdje ništa nije objavljeno. U registru mrtvih Stolne crkve Svetog Stjepana pod nadnevkom 28. VII. 1741. zapisano je: "Velečasni gospodin Antonio Vivaldi, svjetovni svećenik, preminuo u kući obitelji Satler kod "Vratiju Koruške" i pokopan na bolničkom groblju." Danas više ne postoji kuća u kojoj je Vivaldi umro, a bolničko groblje je davno napušteno.

Taj podatak o mjestu i danu Vivaldijeve smrti otkriven je tek 1938. godine, dvjesto godina kasnije, kada su se nakon zaborava na njega i njegovu umjetnost počeli ozbiljno istraživati njegov životni put i njegova djela.

Vivaldi je bio potpuno zaboravljen dva-tri desetljeća poslije smrti. Niti su se njegova djela više izvodila, niti ga je itko spominjao. To je bilo vrijeme velikog broja istaknutih glazbenika i skladatelja, a vladala je velika potražnja za novim djelima, pa je glazbena publika imala prilike čuti nove skladbe, nove stilove skladanja, svježu glazbu.

Vivaldi je naknadno, mnogo kasnije, otkriven na zanimljiv način. Značajni njemački glazbenik i skladatelj Felix **Mendelssohn-Bartholdy** (1809.-1947.) zaslužan je za renesansu Johanna Sebastiana **Bacha** (1685.-1750.). On je kao dvadesetogodišnji ravatelj orkestra i zbora izveo 1829. godine Bachovu *Muku po Mateju*, djelo potpuno zaboravljenog skladatelja. To je bilo prigodom stogodišnjice praižvedbe te skladbe. Time je Mendelssohn pobudio interes za Bacha, pa ga se je počelo istraživati. Pri proučavanju njegovih djela ustanovilo se da je Bach preradio deset Vivaldijevih koncerata za violinu, od kojih je sedam preradio za čembalo, a

tri za orgulje. Pronašavši te Bachove koncerte, postavilo se pitanje: "A tko je bio taj Vivaldi čije je koncerte veliki Bach preradio?"

Tako se došlo do zaboravljenog Don Vivaldija. Međutim, ni u tom prošlom stoljeću nije se pošlo na pravo istraživanje njegove osobe. Njegov pravi preporod započeo je tek tridesetih godina ovoga našeg stoljeća, a izvođenje njegovih djela oduševljeno je započelo tek po završetku Drugoga svjetskog rata. Danas postoji naprosto kult za Vivaldija. Njegova se djela stalno izvode.

Djela

Don Antonio Vivaldi bio je vrlo plodan skladatelj; napisao je obilje djela iz svih glazbenih područja. Ovdje, u jednom članku o njemu, mogu se samo navesti osnovni podaci o djelima i u kratkim crtama značajke njegove glazbe.

Iz njegove ostavštine uspjelo je popisati u približnim brojkama slijedeće vrste i broj skladbi: 78 sonata, 21 simfoniju, 460 koncerata, 70 pojedinačnih arija, 49 svjetovnih kantata, 3 oratorija, 60 drugih vokalnih crkvenih skladbi i pedesetak opera. Treba reći da su opere pobrojane prema pronađenim materijalnim podacima o njima, tj. prema postojećim partiturama, dionicama, libretima, programima. Sam Vivaldi, u već spomenutom pismu markizu Bentivoglio iz 1737. godine navodi da je do tada skladao 94 opere!

Vivaldi je prihvatio i usvojio oblik **Torellijeva** koncerta i dao mu je još jasnije obilježje u mnogobrojnim koncertima sa solistom. Za taj oblik skladbe imao je toliki interes da ga je htio primijeniti i na druge glazbene ustroje, premda je taj oblik nastao upravo od suprotstavljanja solista i orkestra. Najobimnija vrst njegovih skladbi je upravo solistički koncert. Njih je Vivaldi skladao oko 460, od kojih 220 za violinu, 27 za violončelo, 6 za "violu d'amore", jedan za mandolinu, 3 za "flautino" (malu flautu), 3 za flautu "s kljunom" ili "s nosom", 11 za obou i 37 za fagot. Njegovi koncerti za dva solistička instrumenta pisani su za dvije violine, za violinu i violončelo, za dva violončela itd. Zanimljivo je znati da među njegovim koncertima ima i koncerata za "tri i više solističkih instrumenata" i "komornih koncerata", kako ih je sam Vivaldi naslovio.

Prema Walteru **Kolnederu**, muzikologu koji temeljito istražuje i proučava Vivaldija, oko 1710. godine u Vivaldijevim koncertima za violinu glazbenici otkrivaju novi instrumentalni stil koji ostavlja velik utisak. Novine u tom stilu sastojale su se u tome, što je pružao solistu više prostora za virtuoзитet u veličini formalne strukture, u jasnoći harmonijske postave i u ritmičkom naglašavanju snage i raznolikosti oblika – potpuno nepoznatih tadašnjem slušateljstvu. Kod Vivaldija harmonija i ritam čine jedinstvo koje zrači u svakom elementu skladbe, u strukturi motiva, u tematskom radu, u melodizmu i u formalnoj strukturi.

Izvjestan broj Vivaldijevih djela ima programski značaj. Pronađeno je 28 njegovih skladbi s naročitim naslovima kao: *Pastirica, Nemir, Užitek, Odmor, Ljubavnik, Lov, Noć, Sumnja*, pa koncerti o godišnjim dobima: *Proljeće, Ljeto, Jesen i Zima*. Ta četiri zadnja koncerta (iz opusa VIII, tiskanog 1725. godine u Amsterdamu kod M. C. Le Cenea) pribavila su mu odmah jedan od najvećih uspjeha. Njima je Vivaldi ušao u područje prave programske glazbe.

Skladajući liturgijsku glazbu, za koju su njegovi suvremenici pribjegavali "starom stilu", Vivaldi je uspio ujednačiti u tehničko-skladateljskom pogledu svjetovni i liturgijski značaj glazbe.

Vivaldi je bio veliki violinist i skladatelj, poznat po cijeloj Europi. Muzikolog Kolneder iznosi da su se njegova djela proučavala u mnogim drugim sredinama, pa da je i sam Bach učio skladanje po Vivaldijevim djelima i preuzimao njegov način, davši mu po svojoj genijalnosti vlastita obilježja.

Vivaldi je imao i ima kritičare koji ističu nepovoljno mišljenje o njegovom skladanju. **Quantz**, učitelj flaute Fridrika Velikog, i **Tartini**, veliki violinist i skladatelj, kritizirali su Vivaldijevu opernu djelatnost. Quantz reče da se je Vivaldi uslijed prevelikoga svakodnevnog rada na skladanju, a posebno otkad je počeo pisati za kazalište, bilo kao autor ili izvođač, spustio na žalosnu razinu lakoće i bezočnosti. Tartini pak, kao isključivo instrumentalni skladatelj koji je skladao djela samo za gudače, smatrao je da Vivaldi, koga izričito ne imenuje, ali na njega cilja, nije mogao uspjeti i na području instrumentalne i operne glazbe, te dok je imao uspjeha na jednom polju, da nije ništa postigao na drugome. Međutim, ni prvi ni drugi kritičar nisu u pravu, jer je publika voljela Vivaldijevu glazbu, a tijekom gotovo 30 godina s interesom gledala njegove opere. Vivaldi je stvarno bio cijenjen kao skladatelj i instrumentalne i vokalne glazbe ne samo u Veneciji i Italiji, nego i diljem Europe. Neobično strogo mišljenje o Vivaldiju izrekao je Igor **Stravinski**, bagatelizirajući njegovo skladanje rečenicom da je Vivaldi precijenjen kao skladatelj, da je dosadan i da je bio sposoban skladati jedan te isti koncert i po nekoliko stotina puta. Čudna je to izjava jednog Stravinskog! Vivaldi je napisao, kako je već navedeno, golem broj koncerata među kojima vjerojatno ima i manje vrijednih djela, ali je njegova neiscrpana glazbena uobrazilja stvorila mnogo prelijepih, glazbeno vrijednih koncerata, koji se i danas cijene i izvode, te s oduševljenjem primaju.

Vivaldi je bio veliki virtuoz i istaknuti skladatelj što dokazuje današnje proučavanje i stalno izvođenje mnogih njegovih djela. Jedino se njegove opere više ne izvode, kao ni opere drugih skladatelja njegova vremena. Ljepota Vivaldijeve instrumentalne glazbe i danas oduševljava i osvaja slušatelje, pa se zato mnoge njegove skladbe često nalaze na programima koncerata istaknutih glazbenika.

ORGANOLOGIJA

DOKUMENTI MEĐUNARODNOG KONGRESA ORGULJE KAO EURPSKA KULTURNA BAŠTINA

U želji da zainteresirana javnost što bolje upozna rad Međunarodnog kongresa *Orgulje kao europska kulturna baština* održanom u Varaždinu 10-16. rujna 2000. godine, časopis *Sveta Cecilija* objavljuje upitnik koji je nastao tijekom rada kongresa. Zadaća upitnika jest potaknuti snage angažirane u zaštiti orgulja u zemljama sudionicama kongresa potaknuti da uz suradnju stručnjaka iz zapadne Europe izrade plan za dugoročno bavljenje procesom obnove povijesnih i spomeničkih orgulja. Podaci prikupljeni ovim upitnikom bit će obrađeni na sljedećem kongresu koji se treba održati u Göteborgu (Švedska) 2001. godine.

Budući da se pri obnovi orgulja očekuje pomoć Europske unije, pažljivom čitatelju se želi skrenuti pozornost na pitanja pod brojem 10. i 11., koja se odnose na organizacije službe zaštite spomenika i orgulja koje djeluju pri državnim institucijama i pri Crkvi kao i na njihovu međusobnu suradnju.

UPITNIK O STANJU ORGULJA U ZEMLJAMA ISTOČNE I JUGOISTOČNE EUROPE

Podaci za svaku državu

1. Koliki je broj crkvenih objekata u državi?
2. Koje vjeroispovijesti postoje u državi?
3. Koliki je ukupan broj orgulja u državi?
Koliki je broj orgulja po konfesijama?
4. Koja su tri najstarija instrumenta u državi?
5. Koja su tri najstarija upotrebiva instrumenta u državi?
6. Kakva je brojnost instrumenata prema stoljeću gradnje?
I. Zaključno sa 17. stoljećem.
II. Koji su važniji instrumenti iz 18. stoljeća?
7. Koji su stilovi zastupljeni?
Koji se stilski utjecaji primjećuju i iz kojih europskih regija dolaze?
8. Koje su najvrednije orgulje u državi?
9. Koje su orgulje posebno ugrožene?
Koje su od njih posebno vrijedne?
Koje su od njih neposredno pred propašću?
10. Kakvo je stanje zaštite spomenika u državi?
Kakvo je stanje zaštite orgulja u državi?
Kakvi oblici suradnje postoje između državne i crkvene službe zaštite orgulja?
11. Koji se sve stručnjaci uključuju u zaštitu orgulja?
Tko surađuje sa strane crkve?
Tko surađuje sa strane države?
Što bi moglo pridonijeti poboljšanju suradnje?
12. Koje orguljarske tvrtke postoje u državi?
13. Podaci o izobrazbi orguljara u državi.